

**НАМУСГИН ЛӘГИ НОМ АЕ АРФИАГ ГҮҮДДӘГҮТИ ФӘРЦИ ЦӘРҮЙ!..**

ЭПИКТЕТ, рагон бердзенаг философ: «Хори әмвәзинә исунән дә некәми гъәүнүә һәдәр ковунтә, һәдәр сомитә - е ә түнтә әнәнгъәлти әрветун байдайүй алкәмән дәр үйнагән. Гъе уотә ду дәр әнгъәлмә ма кәсән һәдәр әрдзәфмә, һәдәр әстүфмә, һәдәр растудмә - дзәбәх фәүүни зәрди уогай, аразә хуарзәйнадә. Йема уодзәнә уарzon хори хузән...»

**НӘ БӘГЬАТӘРТӘ**



**АЛАМӘТТАГ - А  
ЛӘГДЗИЙНАДӘ,  
ӘНОСОН - А НАМУС...**

Нә Фидибәсти Бәгъатәрти Бон Уәрәсей 2007 анзәй фәстәмә бәрәггөнд үәүй 9 декабри. Иристони дзиллән дәр е ахсиаг бәрәгбон әй, уомән әма не 'мәнхонтәй беретән ә рәстәги аккагонд әрциудәй Советтон Цәдеси Бәгъатәри ном. Нур ба ма уонәбәл бафтудәнцә Уәрәсей Бәгъатәри ном иристойнәгтәй ка хәссүй, етә дәр. Хуәрзәрәги еци ном аккагонд әрциудәй ЕСЕНАТИ Әхсарбеги фурт Таймуразән. Йема абони нә дзубанди әй уой туххәй.

Не 'мәнхон тугъдон Есенати Әхсарбеги фурт Таймурази уодигъәди аләмәтти федардзийнадә, әхсарә әма әгәрон бәгъатәрдзийнади кой уайтәккә райгүстәй әнәгъәнә Уәрәсебәл, нә бәсти разамунд ба ин исаккаг кодта Уәрәсей Бәгъатәри кадгин ном. Уой туххәй мах дәр нә газети финстан, фал уәддәр әй әнхәңән әнәмәнгә исәнхәсткәнүйнаг ихәсбәл банимадтан, не 'мәнхон бәгъатәри туххәй бәлвурдәрәй радзорун. Еци ғүддаги ба нин агъазгәнәг фәзәй журналист **Касати Батрадз** Есени-фурти туххәй әрәги ци очерк бацәттәе кодта, уомәй.

\* \* \*

Уодфедар, әхсарә әма бәгъатәрдзийнади хеңау, Уәрәсей Бәгъатәр Есенати Таймураз райгурдәй әма исльомбәл әй Бесләни берәсувәллонгинг, әнгон, җардуарзагә бийнонты 'хән. Есенати бийнонтай фембалдан кизгутти хестәр Фатимә, Светланә, Ларисә әма сә кәстәр әнсуваэр Заурбеки хәңцә.

Фатимә нин куд радзурдта, уотемәй әнцә авд хуәри әма цуппар әнсуваери. Сә нийергүтә Әхсарбек әма Тамарә фәллойнә кодтонцә Бесләни майсон комбинати. Уоми базонгә 'нцә әма сә цард байеу кодтонцә. Әхсарбек адтәй электромонтер, җалцәг кодта мотортә, фарнигъәүккәг Әлборти Тамарә ба куста хом крахмали цехи.

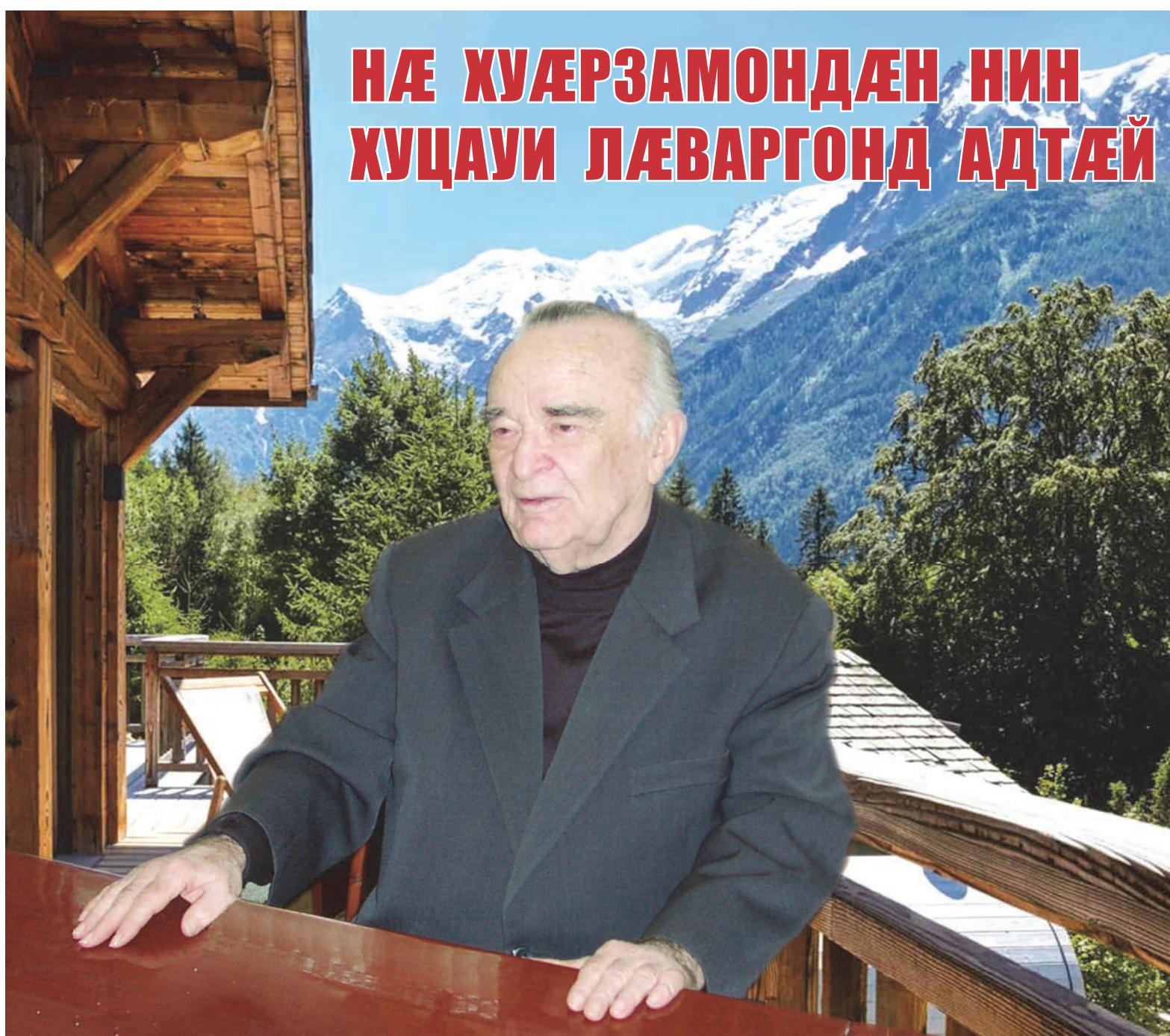


Цәун райдәдта 1993 анзи мартъий

# Дигора

№45 (870) 2022 анзи 10 декабрь - цәппорсей мәйә

Аргъ 1 туман



## НӘ ХУӘРЗАМОНДӘН НИН ХУЦАУИ ЛӘВАРГОНД АДТӘЙ

«Кәд еске Иристонән хъәбәр устур хуәрзти баудәй, уәд уонәй сә ләгдәр - **Хъәбәлоти Емәзай** фурт **Билар**. Е ә дзилагән, ә адәмән догын куд фәүүдәй, фәлләд куд нә зудта, әхсәвә-бон куд не 'ртаста, реу-әмреу куд тундзтәй ә нисанмә әма еу уәлахезәй иннемә куд әндиудәй, куд разәнгардәй цудәй, уомә абони ләмбүнәгәй ку ракәсай, уәд деси бацәудәнә: Цәйбәрцә ин бантәстәй?..»

Уотә финста Хъәбәлоти Билари туххәй дзенети бадәг, номдзуд публицист әма финсәг **Әгъузарти Саукүй** ә уаңтәй өуеми. Әзагдәй гәсгәе нин әй Хуцау нә хуәрзамондән баләвар кодта: «Гъя, Иристони дзиллә, мәнән дин уә фурти әрвәтүн, хъәбәр рауон-циуон ләг әй әма уин цирағдарән исбәздәнәнәй».

Әгәрдәр ма нин исбәзтәй. Райдайәнәй кәрәнмә ә царди фәткән еу нивә искарста: ә бон қәмидәридәр адтәй, уоми фәлдиста, аразта, адәми хуәздәр цардбәл ә уод нә аурста...

Хъәбәлоти Билари рохс ном абони ба-бәй хумәтәги нә аримистан. Хуәрзәрәги, 24 ноябрь ә райгурдәл исәнхәст әй фондз әма фондзинсәй анзи (1917-2009). Нә Иристонән, нә адәмән ци әгәрон берә хуәрзти баудәй, уони нимайгәй, әвәдзи, әнгъизтәй уой фәдбәл циуавәрдәр цитгингәнәг дзиллон мадзәлләтә исаризун.

Гъәүгә ба бәргәе кодта - фиццагидәр, махән нәхе, цәмәй ни иронх ма уонцә нә хуарзәнгутә, зонән сәе нә еугурдәр, кәстәрәй-хестәрәй... Әгъузарти Саукүй ә уаци, әвәдзи, хумәтәги нә финста: «Дзур-

дән байзадәй адәми 'хсән: «Билари рәстәги атә уидә... Билари разамунди фәрци нә къохи уотә бафтудәй... Билар әй исходта... Билар байархайдта...»

Хуарз әма Цәгат Иристони адәмөн финсәг **Даурати Дамир** бабәй ә еума арфияг хъәлпәресәй фескъүәлхтәй - Хъәбәлоти Билари райгурди 105 анзей хуәдразмә ин бантәстәй рауадзун киунугә «Билар. Митя». Аци хуәрзарәзт мадзали байеу әнцә Хъәбәлоти Билари әма Кәсәбите Митя туххәй дууә документалон уаңауи. Е хумәтәги нәй - аци дууә курухон ләги, ал-кедәр си ахе бунати әма ахе равгити бәр-цәмә гәсгәе фескъүәлхтәнцә нә Иристони, нә адәми хуәрзамонди сәрбәлтая.

Аци киунугәй скъүддәзәгтә мухур кәнән абони нә газети 4-5-аг фәрстәбәл.



## НЭ УӨЛИНДЗЭЙ КЭСГЭЙ...



## АЛЦАМЭНДАР ХУАРЗЗУНД БАРЦА ДЭМА ФӨТКЭ КУ УЙДЭ...

Недзамантай рацуудаёй уөхэнн фөткэ, эма Нэүүг анзи размэ адэм кээрэдэй барэвдайуонцэеesti зэрдэхцэүен лэввэрттэй, мадта хөцаудзийнадэд дэр дэлгэрэнгээхцэү-эндзийнадтэй зэнхисарзгээ нэ фө-уидэ... Еци аргиаг түддаг фөстаг рэстэгти, гүлэггагэн, уййасэбэл цэстиварди наёбал ёй. Гёо, адэм ма кээрэдзэмэн райарфитэ кэнуунцэе, ахсэнадон хөлдээрнудзийнадэц цэ-мэй арагзгэй, уөхэннэй уййасэбэл нецибал уинэн нэ царниаги. Гье нэе, фал ма зэрдэунгэггэнэг «лэввэрттэй» аэгэр берэд дэр ма раунцэе.

Мэнэ нур дэр – Нэүүг анзи размэ нэмэг мет нэ уаруй, зөвэдзи, уй бэстэй? – сэхжээт кэнуунцэе ахруни аэфтауяг уодуазалгэнэг аллихузон ильсункэнүйнэйтэй: е дин коммуна-лон эма зэндэр лэггэдти федонтэй фулдэргонд, е дин хуэлци аргыти ирээзт...

Еци фарстатае адэмэн цэй-бэрцэбэл гьеэзэмийраг энцэе, е хөцаудзийнадэн дэр, зөвэдзи, лэ-дээрд ёй, уомэн эма ибэл рэстэг-гэй-рэстэгмээ дзубанди дэр рауай-уй. Мэнэн ээрэги ба нэе республики экономикон ирээти министр Кучити Заур исарааста фемблэлд республики агзыиудэр базарадон косандэентти минэввэртти хэццэе. Дзубанди си

цудэй фэлхасадон базаради къа-бази аборникон уавэрти фэлбэл. Уоми уөхэнн загыд райгүстэй, гьома, анзи райдайзэнэй нуриуэнгэг ре-спублики разамунди 'рдиггэй бэрнон цэстэдэд цэүй энхэмэнгэ гъэргэх хуайраги эма зэндэр товарти аргыти зэмвэзэнэмэ, уй хэццэе ба ма фэлхасадон базаради еумэйаг уавэрмээ дэр. Уавэр ба сагъэссаг иссэй уома гэсгэгэ, эма нигулэйнаг бэститэе Уэрэсей нихмээ ци эконо-микон гэрэентэе исараастонцэе, етэе расайдтонцэе хуайраги продукти эма промышленног товарти аргыти ирээт. Еумэйаг экономикон уавэри рэстэгмээ къулумпитет дэр адэмий фэйтэрун кодтонцэе эма си бере-тэе хэлээфэй ахлуунунрайдэдтон-цэе хуайраг эма зэндэр аллихузон фиццаградон товартэе.

Еугур еци агуултэе хинцэй, федералон хөцауадаэ эма регионти зэмвэзэндэбэл бэлвурд унаффитэх хаст аргудэй, цэмэй аргыти ирээт еуцэйбэрцэдээр баурамонцэе, уэд-та, фиццаградон нисануэгэг хуайраг эма зэндэр товартэе базарадон хи-зэгтэмэг гъэргэх бэрцитэй аэрвист цэуюонцэе.

Гёо, адтэй уөхэнн хабэртэй, кэвчтэе хъябэр батухусун кодтонцэе хумээтэг адэмий. Уомэй кэвидээр

аэдзэгсэнтэй фэллайдаа кодтонцэе эма февналдтонцэе уэларвон аргы-тэй сэудегейрадээ кэнуун. Еци эн-ак-ка-дзийнадээ бэлвурдгонд аргудэй эма, зөвэдзи, энгьеэзүй, энхэбунати уэлдэргонд аргыти зузаанон бэр-цэмээ раздахун. Фал... Еци эмбурди Кучий-фурт куд загыт, уотемэй:

– Аргыти раздэри зэмвэзэндэмээ раздахтэнцэе, зэгтэйгэ, уөхэнн хат-дэгэй искэнэн нэйийес. Уэлдайдэй ба, базарадон экономики зууулти ар-хайгэй, базаргэнгутэн ес товартэн уэлдэбэрэй аргы зөвэруни барэ. Падзахадэд фиццаградон нисануэгэг хуайраг эма зэндэр товарти аргыти фэйтэе зөвэруй айдагьдээр багъяту-ги сэргмэгэдэй уавэрти (еци уагаевээрд федаргонд аргудэй федералон за-къонвэрнадонад).

Цума, циувавэр гъэуама уонцэе эци сэргмэгэдэй уавэрти, цэмэй аргыти зөвэдэй адэмий царфутгэнэг ма уонцэе?.. Сэе нури гэвээ царниагэ фагэе нэй?

Еци эмбурди ма куд загыд арг-цудэй, уотемэй нур зэгтэйн ес: нур-тэекэе фэлхасадон базари уавэр уййасэбэл хузаанон ай, эма аргыти зингэе ирээзтэн рэеонэ нэйийес.

Магья-магья, фал зэгтэйн, ин-формацион-аналитикон агентадээ «InfoLain»-и генералон директор Иван Федяков ба аргэгэдээ дэлгэрэн хабар-хэсэгээ фээрээнити куд фегъосун кодта, уотемэй аци анзи кэрони ху-айраги продукти аргыти исирээд-зэнэнцэе – дэс процентий бэрцэе. Уй фэлбэл уотээ зэгтэй, гьома, анзи кэрони аргытэбэл энхэб-футгээ нэйийес. Цэмэн, цэй фудэй? Ци рэеэзтэнтэе ракаэнүнцэе базаргэн-гутэе эма «эксперттэй», етэе ба, бару-агаас уй уэд, уотид фэливид дзубан-дитэй нэй. Фудгин ка эма ци ёй, е бэрэг ёй: фиццагидэй – уавэртэй ахе (айдагьдэй ахе!) хуарзэн ка пайда кэнуун, уони эдзээсгон миутэе. Гүуди ма 'й кэндзинайтэе, анзи рай-дайзэнхуэлти продукти аргыти зондогдаж бэлвурд унаффитэх хаст аргудэй, цэмэй аргыти ирээт еуцэйбэрцэдээр баурамонцэе, уэд-та, фиццаградон нисануэгэг хуайраг эма зэндэр товартэе базарадон хи-зэгтэмэг гъэргэх бэрцитэй аэрвист цэуюонцэе.

Гёо, адтэй уөхэнн хабэртэй, кэвчтэе хъябэр батухусун кодтонцэе хумээтэг адэмий. Уомэй кэвидээр

Раст зэгтэйгэй, мэнэе

## ДЭ ЦҮҮХБЭЛ КУ НЭ ХУАЦАЙ!..

Еу дзамани дин хелагэ гэлэбэй фэлбэл ку баф-туидээ. Расорэ-басорэ 'й кодта ахсэвэй-бонэй. Гэлэбэйэн өй бол гэлэбэй адтэй, уйбэрцэе өй базуртэ тилдта, тахтэй, мэгүүрээ. Хелагэ дэр өй фэлбэл бурдэй, агирид-дээр өй энцад нэ угыгээ. Еу бол аргаадтэй зохицадаа балдээрдтэй, тэхүн ке наёбал фэразуу, уй. Деденэгбэл аргадтэй эма хэстуулэфтгэнгэй фэруу өй сорэги:



– Зонун өй, рамардзэнэй мэе, уй, фал ду корун эма ма мин мэ мэлэти размэ цалдэр фарстай рат-туни барэ радтэй.

– Мэ амээтгээн уөхэнн барэ дээтон, е мэ тоги нэй, фал... Зэгтэй, ци дэ фэндуй, уй...

– Дэ цард гэлэбэйтэй арагзгэй 'й?

– Нэ 'й.

– Лэгэзүэй дин ести ракодтон?

– Нэ...

– Мадта мэ цэмэн марис?

– Мэ цэстисиндээ дэе!..

– Уяд цэмэн?

– Тэхүн ке зонис, уй туххэй!..

\*\*\*

Æма адэмий цардэрээти хабэрттэе ба уотэ нэ 'нцээ? Ка куд уодесээдээр өй, уотэ байхажэссый уөхэнн руяентэй, цэмэй ин разгээндээр эма рохсээрдэдээр ка 'й, уони гьеэзэмарэ кэнаа, сэ цардихалгээ син уа. Еци зундирахаст уэл-дайдээр фээзиний, хөцаудзийнади бунат байхажэс-сунмээ ө билицээрттэе ка фэххүүрүү, уонамэе. Æма син куд фулдэр фентэсүү, уотэ хъябэрдэр гьеэзэмарэггэнэг исунцэе адэмэн...



Валентина МАТВИЕНКО, Фе-дераций Совети сээрдэр: «Нури нэүүг, карз фээзиндти уавэрти силгоймаги гъэлэс гъэуама иль-уса уэлдай тухгиндэрэй, ихэсгин ан агзыиау геополитикон фарстай тэе райаразуны фэлбэл нэ цэ-стингас дүйнеун ахсэнадаа миутэе уэлдай тухгиндэрэй хъяртун кэнуунэй...»

\*\*\*

Махмэ гэсгээ ба, силгоймаг фиццагидээр ихэс-гин өй зэнэгтэй руадзунчай, цэвэйт энхэнэз эма хуэрзэгдэдэгэй гъомбэл кэнуунэй. Уомэй аг-зиаудэр нэй өнгөт геополитикон фарста дэр.



Анатолий ВЫБОРНЫЙ, Падзахадон Думы өдасдзийнади фэлбэл комитети сээрдари хуэдэйнэйвэй: «Ахэстдонахай ка рацуудаёй, уомэн агъазганди ку нэ цэяа, уяд байзайдзэнэй сахьат зелдо: «радавта – бани-затта – ахэстдонахамэ...»

\*\*\*

Еуемэй, еци зелдохай хе райеуварс кэнууни зэорди ка нэй, уони нэ агъаз есээми гъэуий? Æма нэ хуарз артмэ цэмэн гэлдээзэн. Ихнэмэй, нур давгэ дэр ка нэ кэнуун, ниуээзтэй дэр бэрцэе ка зоний, уядта ахэстдонахамэ бахауйнаг ка нэй, уотемэй ба агудзэгэй уавэрти гьеэзэмарэ кэн-гэй дэр ахсэнадаа пайдахэсэгэй ка 'й, уонамэй бал фэййагъаа кэнуун растдэр нэ уидэй?!.



Дмитрий РОГОЗИН, «Роскос-мос»-и раздэри сэргтэй: «Гъэуайкэндэйнадон-промыш-ленног комплекси коррупций туххэй эфхүүрүн гъэуий уотид ахэститэй нэй, фал фехсунэй. Давунцэе падзахади гъэуайкэ-нуйнадаёй, өдасдзийнадаёй...»

\*\*\*

Цума, ахеэцэн уяд циувавэр тэрхон рахэсси-дээ: ахгиагэй-ахгиагдээр падзахадон корпора-ций сэргти ацал-аяал анзи фэббадгэй ёй ө бу-стэгү нецээйнаг кусти туххэй ку ратардтонцэе, уяд рагъаэр ёй, цэйбэрцэбэл аэгэр берэд биуджетон ахсцатэе си дунд-далагъангонд цудэнцэе, е...

## АДЭМИ ЦЭСТИЕ УИНАГДЭДЭР ДЭЙ!..

## БАРДГБОНДН Э НОМ Э УӨЛЕ ДЭЙ!..

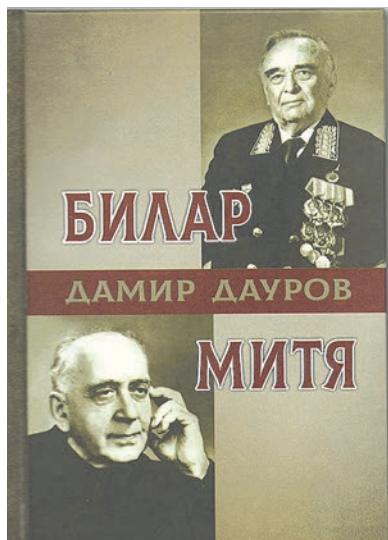


**Билар КАБАЛОЕВ:** «Определяющими чертами нравственного облика человека являются его коммунистическое отношение к труду, сознательное подчинение личных интересов общественным, честность и правдивость, строгое соблюдение норм морального поведения... Есть еще и моральное право, моральная ответственность за свои поступки. Один, скажем, становится своего рода



Билар КАБАЛОЕВ во время встречи с трудящимися. Слева от него – Дамир Дауров.

# БИЛАР



дать, неоценима высокозначима книга Дамира Даурова. Составившие ее две документальные повести посвящены незабвенным Билару Кабалоеву и Мите Касабиеву. Каждый из них своим беззаветным служением – естественно, в сфере своей деятельности – во благо родной Осетии и своего народа заслужили всеобщее уважение и память. Все это, безусловно, известно старшим поколениям. Не важно, чтобы все это было известно и молодым поколениям, потому что знание жизненного примера таких достойных сыновей Отечества со служит весьма добрую службу тем, кто только начинает созидать свою судьбу.

Много интересного можно было бы перепечатать из этой книги, но, к сожалению, газетные возможности для этого ограничены, поэтому приводим всего только отрывки.

Но вначале о том, как зарождалась документальная повесть о Биларе Кабалоеве. Дамир Дауров по этому поводу так пишет: «В свое время задумал я написать документальную повесть о Биларе. И вот как-то, когда он уже не занимал никаких должностей во власти, навестил его дома. Обрадовался он мне, сразу принялся накрывать стол – стал жарить яичницу, вынес и выпивку. Мне как-то неловко было сидеть, пока он хозяйничал. А он поднял руку, мягкой ладонью своей коснулся моего плеча и, улыбаясь, успокоил:

– Садись, Дамир. Надоело мне, когда приходится на кого-то снизу вверх смотреть.

Что мне оставалось делать!.. Присел...

В ходе состоявшейся задушевной беседы Дамир поведал Билару о цели своего визита, мол, Вы

столько лет возглавляли власть в Северной Осетии, и есть у меня давнее желание составить книгу ваших воспоминаний... На что Билар дружелюбно заметил: «Ты, наверное, и сам заметил, нэдоровится мне... И давай сделаем так: я постараюсь вылечиться, как раз врач должна сейчас пойти... А ты заранее приготовь вопросы, которые намерен мне задать... И тогда мы встретимся, пообщаемся...»

Не встретились... Не выздоровел он... И вопросы, которые я заранее подготовил и намеревался ему задать, так и остались без ответов...

После той моей встречи с Биларом я очень надеялся, что он все же выздоровеет. И не только из-за моего желания записать его воспоминания. Он, в течение долгих лет возглавлявший Северную Осетию, был великим и талантливым руководителем, и не только: ко всему он еще был человеком, чьи поведенческие действия, даже при всей своей «сурвости», свидетельствовали о цельности его душевного склада, о его добром и отзывчивом сердце, порядочности.

И я был и остаюсь глубоко убежденным в том, что Билар Кабалоев из когорт тех руководителей, чей опыт мы не имеем права забывать, если действительно желаем идти по пути развития и созидания социально справедливого общества. И, поверьте, авторитета нынешней власти вовсе не убудет, если этот его опыт будет востребован...

А что касается задуманной мной книги... В ожидании предполагавшейся встречи с Биларом, я, дабы не терять времени даром, собирал свидетельства тех, кто с ним работал, кто его хорошо знал, и кому было, что сказать о

нем... Но и они остались в моем архиве до поры до времени невостребованными...

Еще раз повторю: для увековечивания памяти Билара Кабалоева очень важно, чтобы из поколения в поколения люди знали и помнили, как складывалась его жизнь и какой глубокий след этот человек оставил в истории нашей родины. Потому хочу предупредить тебя, мой уважаемый читатель, чтобы не спешил закрывать книгу, не дочитав ее до конца: поверь, твое терпение будет щедро вознаграждено познанием того, что хоть и принадлежит прошлому, тем не менее, в качестве исторически достоверных свидетельств принадлежит и нам, ныне живущим, и будет принадлежать будущим поколениям нашего народа.

**От редакции.** Далее приводим несколько размещенных в книге воспоминаний о Б. Кабалоеве.

Эльбрус КУЧИЕВ,

бывший  
министр  
здравоохранения Северной Осетии:



«Если я и сделал что-то хорошее для Осетии, то это заслуга и Билара...»

– Об этом человеке я могу говорить бесконечно долго, ибо хорошо знаю Билара – и плюсы, и минусы его характера и многосторонней деятельности. Да, да, я не оговорился: и у него были минусы, как у всякого человека, а долгие годы работы с ним – больше, чем с кем-либо из секретарей, – дают мне право так говорить. Я буду рассказывать тебе все, что знаю о нем, а ты потом отбери, что тебе нужно. Но прежде напомню о том, что известно всей Осетии. От других первых лиц республики Билара выгодно отличали высокая эрудиция, высокий профессионализм и высокая культура. Но, кроме того, это был прирожденный оратор, о чём ты, Дамир, и сам, наверное, знаешь, слушал его выступления, и не раз, ведь ты работал в партийных органах. Словом владел, как Бог. А если ко всему этому добавить чисто человеческие качества... Можно сказать, цены ему не было. Но слова словами, а конкретные поступки руководителя такого уровня убеждают лучше любых разговоров. Вот послушай, что я тебе расскажу, а выводы делай сам...

Случай второй. Не помню уже, в каком году это было, но строили мы тогда новую республиканскую больницу. И мне хотелось построить что-то современное, такое, чего бы ни было у наших соседей. Ты, наверное, помнишь, Дамир, мы тогда, правда, негласно, соревновались с ними во всем. Кто-то хотел быть первым по сельскому хозяйству, например, наш Кабалоев, а кто-то по промышленности. А тут еще какой-то министр Кучиев со своими амбициями ввязался в это дело. Но это же нормально! Од-

нако осуществить мои планы оказалось не так просто. Тогда все у нас строилось только по типовым проектам, а они чаще всего бывали устаревшими, отставали от требований дня минимум лет на десять-пятнадцать, вносить же изменения в существующие проекты нельзя было без разрешения Госстроя Российской Федерации. Проект, по которому мы строили тогда больницу, мне не нравился, потому что он тоже безнадежно устарел, и я попытался что-то изменить.

Сначала поговорил с Александром Чельдиевым, он тогда был вторым секретарем обкома, и Заурбеком Ваниевым из Совета Министров:

– Давайте остановим строительство, хотя бы на год, и внесем существенные, необходимые изменения в этот проект.

– Да ты что?! – всполошились они, – нам же план надо выполнить! Что по этому поводу скажет Кремль?

И тогда я предложил кому-то из них одному или со мной пойти в Билару. Оба отказались:

– Иди сам!

Что мне оставалось? И я пошел. И, представь, Билар меня поддержал и добился приостановки стройки в Госстрое РСФСР, затем он пригласил директора нашего проектного института «Севосетингипрогорсельстрой» Михаила Ревазова, двух сотрудников из Госстроя республики, рассказал им о моей инициативе, озадачил, и мы приступили к переделке проекта. Я настолько тесно тогда работал с архитекторами, что мне даже выделили отдельный кабинет в проектном институте. Кстати, сейчас это кабинет главного инженера института Каурбека Каравея, он тоже тогда входил в нашу команду. Мы за неполных два месяца существенно изменили проект, Госстрой России одобрил наши поправки соответствующей визой, и мы построили такую больницу, о которой я мечтал.

После этого я, вдохновленный удачным исходом своей инициативы, снова пошел к Билару:

– Больница есть, – начал я, – но хотелось бы оснастить ее современным оборудованием. Хорошо бы обратиться к министру здравоохранения СССР Петровскому, он лично сам контролирует комплектование лечебных заведений...

– Ну, так садись и напиши, что тебе нужно, – предложил Билар.

Через неделю его вызвали в ЦК по какому-то вопросу, и он взял меня с собой. Вместе мы пошли к Петровскому, он нас принял очень тепло, организовал чай, коньяк, внимательно выслушал и тут же вызвал своих специалистов по комплектованию больниц, которые дополнили наш список необходимого нам оборудования даже такой техникой, о которой мы пока не знали. В частности, нам предложили кондиционеры для палат, где лежат послеоперационные больные, тогда это была большая редкость, а также телевизионные установки, обе-



коллекционером автомобилей, другой воздвигает двухэтажные хоромы, хотя рядом стоит его же добротный дом. Никто из них будто бы не преступает закона: все приобретается и строится на трудовые средства. Но есть неписаный закон совести. К этому строгому судье человеческих поступков и обратиться бы: сверить по нему свою жизнь. А мы порой «забываем» об этом».

спечивающие связь больного, лежащего в реанимации, с родственниками.

Все новое оборудование было установлено в новой больнице, но, к сожалению, ничего этого там сегодня уже нет: после меня все было расташено, раскурочено, но сейчас речь о другом.

Без Билара мы бы не имели такую больницу, что лишний раз подтверждает, сколь ответственно он относился к тому, что было на пользу республике...

...Ничего лишнего никогда себе не позволял, потому что знал: человек, занимающий столь высокий пост, постоянно находится под пристальным вниманием людей, а враги – в постоянной готовности нанести удар, в ожидании возможных просчетов. Те же ошибки, то, что я имел в виду, говоря, что это не для печати – обыкновенные человеческие слабости. Только и всего.

**От редакции.** Вот пример дальновидности и организаторского таланта руководителя – способностей, которых, к сожалению, не хватает многим из нынешних руководителей...



Виктор  
ВАХНИН,  
знаменитый  
бригадир  
садонских-  
шахтеров:

«Меня уговаривали выступить против Билара, но я отказался, и из-за этого они ополчились на меня...»

— Ты, наверное, Дамир, помнишь, что в те времена меня постоянно приглашали участвовать в каждом значимом или не очень значимом мероприятии. В тот день, когда Билара на пленуме снимали с должности, я только собрался спуститься в шахту, как подъехала райкомовская черная «Волга», водитель которой, выглянув из кабины, сказал:

— Быстро переоденься, начальство требует непременно доставить тебя!

— Война, что ли, началась, почему я им так срочно понадобился? – пошутил я.

Одним словом, на этой черной «Волге» доставили меня в обком партии. Там в фoyerе на лестнице меня дожидался заведующий общим отделом Субботин, невысокого роста худощавый добродушный мужчина. Он очень обрадовался мне, схватил за руку и быстро повел в кабинет инструктора ЦК Бессарабова. Усадив меня напротив, он каким-то серьезным, а точнее сердито-заботенным тоном сказал:

— Вахнин, тебе на сегодняшнем пленуме надо выступить от имени рабочего класса против первого секретаря обкома партии.

Для меня это было очень неожиданно, услышанное никак не укладывалось в голове, и я спросил:

— А почему я должен выступить против него? Кроме меня

никого не нашли? Я этого не сделаю!..

Он долго молча смотрел на меня, по всему было видно, что сказанное мною не по душе ему, не ожидал он услышать от меня столь категорического отказа. Он встал и рукой показал мне следовать за ним в кабинет Александра Чельдиева. Но я не поддался и на его уговоры, не согласился, даже когда Чельдиев сказал:

— Он правильно поймет тебя...

Это он Билара имел в виду.

— А я не хочу, чтобы он меня понимал, – на удивление даже

– Ничего хорошего, Виктор, – с какой-то несвойственной ему грустью ответил Билар. – Наверное, скоро у тебя будет новый первый секретарь...

Эта сессия для Билара была последней.

Поверь, Дамир, и по сей день Билар не забывает меня. Когда я бываю в Орджоникидзе и мы случайно встречаемся на улице, он непременно остановится, обнимет меня, про жизнь, про дела мои расспросит, и, между прочим, не потому, что так положено, а потому, что ему действительно

тогдашний руководитель Кабардино-Балкарии, и восторженно стал хвалить Тарчокова, председателя одного из кабардинских колхозов. Хрущев, который руководил совещанием, встал, зааплодировал и громко сказал:

— Вот это настоящий герой!..

Потом к трибуне вышел Агакаев и так расхвалил отца, что Хрущев снова встал и, как до этого про кабардинского председателя, так и про моего отца заявил:

— Настоящий герой!..

Спустя некоторое время по-

пригляделясь к нему, понял, какой он хозяйственник и человек, и переменил свое мнение о нем. И, скажем, когда к нам в республику приезжали важные гости, или же Билару хотелось провести время с теми, кого он ценил, и кто ему был близок, на лоне природы, то он, как правило, непременно звал моего отца. Соблюсти осетинские обычай, по всем правилам провести застолье, оказать гостям внимание и честь – в этом тогда, наверное, мало кто мог бы превзойти моего отца. Равно как и в том, чтобы спеть наши осетинские песни, станцевать... А таких людей, особенно деятелей искусства, Билар очень высоко ценил. Да и ты сам, Дамир, знаешь, как уважительно он относился, скажем, к Исааку Гогичеву, или же к Бибо Ватаеву...

Как-то у отца несколько дней сильно болела нога – слишком много ходил пешком по полям. В полдень я из школы только-только вернулся и даже книги свои не успел занести в дом, как к нам во двор зашел Мухадин Дреев и говорит отцу, что Билар прислал за ним, срочно ты ему понадобился по какому-то важному делу. Отец тут же собрался, и, наверное, кроме меня и его самого никто не мог знать, как сильно болела у него нога, и как трудно было ему ехать куда-то...

А когда умер Иса, Билар за моим отцом прислал свою машину. Хотел, чтобы на траурном митинге именно он выступил с речью на осетинском языке. До сих пор перед глазами стоит, как он готовил свою речь: что-то напишет и тут же все позачеркивает, и снова пишет... Всю ночь, до самого раннего утра готовил он свою речь...

Билар часто наведывался к нему и в Брут, по его же велению даже небольшой деревянный домик построили на берегу одного из прудов. Такому человеку тоже время от времени хочется в уединении посидеть, отдохнуть на лоне природы, в задушевной беседе освободиться от загруженности и повседневных забот...

Когда отец скончался, Билар уже не работал, не дошла вовремя эта печальная весть до него. Как положено по нашим обычаям, и на второй после похорон день ворота нашего дома оставались открытыми – многие еще шли к нам выразить свои соболезнования... В какой-то момент на улице чуть поодаль от нашего дома остановилось такси, и оттуда вышел Билар... Очень он скорбел по поводу кончины нашего отца, своего старшего друга... Посидели, помянули отца, повспоминали... Много добрых и душевых слов мы от него услышали...

**От редакции.** И в заключение призываляем наших читателей: непременно прочтайте эту книгу. Поверьте, много интересного узнаете и много полезного для себя и своего жизнеустройства исчерпаете из нее.



Билар КАБАЛОЕВ с горняками.

самому себе категорично ответил я. – Об этом человеке ничего плохого сказать не могу.

Да, Билар, возможно, и понял бы меня, но как бы я оправдал себя перед своей совестью?! К Билару я относился с огромным уважением, весьма высоко ценил его, он был талантливым умелым руководителем, предельно внимательно относился к трудящемуся человеку. Помнится, после тех октябрьских событий скоропостижно скончалась моя мать. На похороны приехало много обкомовских работников, правда, Билара не было, оказалось, что он в Москве, в Кремль его вызывали...

Так получилось, что вскоре и мне пришлось выехать в Москву, на очередную сессию Верховного Совета СССР. Стоя в фoyerе гостиницы со своей сестрой и вижу, что к нам направляется Билар, он тоже был депутатом Верховного Совета СССР. Подошел, приобнял нас, по-осетински выразил нам соболезнование. Моя сестра, наверное, не ожидала такого внимания и участия от руководителя республики, потому так развлечилась, что чуть было не разрыдалась...

Мы с Биларом отошли в сторону. Мне он показался очень грустным, потому я не удержался и осторожно поинтересовался, как его дела, каковы намерения Кремля.

искренне, по душевной доброте и отзывчивости интересно. А человеку много ли надо?..

**От редакции:** Поскольку книга посвящена таким двум прославленным личностям, как Билар Кабалеев и Митя Касабиев, которых связывала много летняя, по-настоящему мужественная беззаветная дружба, то, уверены, следует и об этом сказать. И слово – Борису Касабиеву, сыну Мити Касабиева.



Борис  
КАСАБИЕВ,  
председатель  
колхоза  
«Хумалаг»:

«Моего отца Митя он очень уважал...»

– Знаешь же, Дамир, что первым секретарем обкома партии в свое время был и наш односельчанин Агакаев. Я тебе уже как-то рассказывал: это он «высадил» моего отца из бидарки и как председателю колхоза, прислал «Волгу»... Когда в 1962 году в Ростове-на-Дону проводилось Всесоюзное сельскохозяйственное совещание, он его включил в состав нашей делегации. Там к трибуне сначала вышел М. Мальбахов,

сле этого совещания Тарчокову присвоили звание Героя Социалистического Труда. Скорее всего, и моему отцу тоже присвоили бы, останься Владимир на посту первого секретаря обкома партии...

После него руководителем республики стал Билар, а у него с Володей отношения были не из лучших, можно сказать, недружеские. Может быть, из-за этого и отношение Билара к моему отцу было прохладное. Вначале его отправили заведовать заготконторой в Эльхотово, а водителем у него был Виктор Табаков. Машина у них была совсем развалюха, чуть ли не каждый день ломалась... Отец там недолго проработал. Я сам был свидетелем того, как он сказал моей матери, что это не его работа. Большинство из тамошних работников, говорил он, так и норовят что-то себе урвать от государства, боюсь, как бы они из-за своих грязных делишек не накликали беду на мою голову. Вскоре его из Эльхотово перевели на новую работу – в те времена рыбоводческие пруды в Бруте относились к нашему колхозу, и когда их выделили в отдельное хозяйство, то руководить им поручили моему отцу.

К тому времени они с Биларом сдружились. Наверное, тот





ЕСЕНАТИ Таймурази хеуәниттә...

# **АЛÆМÆТТАГ – АЕ ЛÆГДЗИЙНАДÆ, ÆНОСОН – АЕ НАМУС...**

Фәэццардәнцә кәрәәдзей уарзгәй, кәрәәдзей ләәдәргәй. Ци еуәнәдәс сувәллони син исәнтәстәй, уонаң се 'хсан ес дугай, аәртигай әнзтә. Еци рәстәг уойбәрцә бийнонтән бустәги тъәездүгәй җәруни равгитә кәми адтай-да, фал бийнонтә адтәнцә әнгон әмә кәрәәдзей нифсәй гъомбәл кодтонцә. Кәрәәдземә кастәнцә, кәрәәдзебәл ху-әстәнцә, нийергүтә ба бийнонтән пай-да аәрбахәссунбәл архайдтонцә.

Мәнә мин Фатимә куд радзурдта:

– Кæд берæ адтан, уæддæр тъæуагæ нецæмæй æйяфтæн. Кæрæдзебæл адтан æновуд. Нæс еуемæ ни еске ку исдзоридæ, уæд уайтæкки æ фарс ражуæцианæ æма нæмæ неке æндийдта. Уæдта, нæс фидæ хуæрзæригонæй ражеçæн æй æ уæл-зæнхон цардæй, æхсæрдæс æма ибæл дуунисæй анзæмæй æндæр нæс цудæй, æ зæрди нез æй нæбал бауагтьа çæрун. Мæс хестæр æнсувæр адтæй Советон Æфсади служби æма уордигæй ку 'рçудæй, уæд иснæйанձզудæй æхе иснивонд кодта æ кæстæрти гьомбæл кæнунæн. Адтæй нин нæс фиди хузæн, æма абони уæнгæ дæр Марат ци зæгъя, уомæ иgyосæн, æма 'й æнхæст кæнæн, кæд нæс еуугремæн дæр хе бийнонтæ ес, уæддæр, æнæз дзоргæй. Мадта кæстæртæ дæр уотæ, иgyосунцæ сæ хестæртæмæ, аргъ син кæнунцæ сæ түддæгутæ, сæ загъдæн.

Æма кæрæдзебæл уотæ æновуд ке  
ан, е нæ аци уæззая рæстæг дæр ники  
æрбангон кодта. Абони ни алкæмæн дæр  
ес бийнонтæ, ес нин кæстæртæ. Марати  
фæсте хестæр дæн æз, дæн Цхурбати  
кьохи, æртæ сувæллони гъомбæл кæнун,  
дууемей си рацудæнцæ адæми рæнгъе-  
мæ, кæстæр ба нерæнгæ ма скъолай ахур  
кæнчий.

Мæ кæстær хуæрæ Светланæ й Тока-  
ти Хъазбеги къохи, ес ин æртæ кæстæри,  
Жаннæ – Шариновти къохи, Ларисæ – Джак-  
бити къохи, уомæн дæр ес æртæ кæстæри,  
Заурбæг æ цард исбаста Фидарати Алини  
хæццæ, Анжелæ – Худонти Сослани хæц-  
цæ, сæе евгурэмæн дæр ес дугай-æртигай  
сувæллæнттæ, Зæрини цардæмбал ба 'й  
Украини. Уæззая цæф фæцæй, туххæйти  
ма фæйлервæтæй. Хуæрзæрæги байеу  
кодтонцæ сæе цард, уонæн сувæллæнттæ  
нæма ес.

— Таймуразән Бәгъатәри ном ра-  
vardtonцә, уой кәд фегъустайтә?

– Таймураз аэфсәэддон службәй күрүчдәй, уәәд берәе рәестәг дәр нәема рацуудәй, уотемәй нәүәгәй ахе исбаста аэфсәэддон служби хәеццә. Ё рәестәгиги архайдта Цәэзәни түгъдитти, әй түгъдон архайди ветеран, фал уой туххәй гъәүгәе гәльәедитәбәл не 'рзилдәй. Уой фәесте цубур рәестәгмәе рацуудәй службәй аәма бийнонты гъуддаг бакодта. Ё цард байеу кодта Хәзизити Фатими хәеццә. Ёртә кизги син ес. Ё зәрдәе аңдәр кустәй нәе рохс кодта, аәма раңдәй Хонсар Иристонмәе, 58-аг аэфсадән ци хәйттәе ләүүй, уордәмәе. Уоми службәе кодта танки командирәй. Хъәбәр уарзта ае куст аәма аз зиндзийнәедтәе дәр нецәмәе дардта. Хъәбәр патриот адтәй... Уогае, «адтәй», зәгүгәе, нәе зәгъяен, уомән аәма ни аәруагәс кәенүй, Таймураз нәмәе ке 'р҆цәүдзәнәй аәма ае Бәгъятәри ном идардәр кади хәеццә ке хәсдзәнәй, е.

Æ райгурдæй фæстæмæ дæр адтæй сæræн, æзмæлагæ, фурсæрæнæй бæстæ иннердæмæ фæлдахта, зæтьгæ, кæмæй фæззæгъунцæ, уæхæн. Æфсаðдон çарди-угæ змалдæй æ тогдадзинтти. Æма Укра-инæмæ цæнуни рæстæг ку 'рçудæй, уæд хуæрти, хестæр æнсувæри домæнтæ æмæ курдиæттæмæ дæр нæ байгъуста, цæмæй ма рандæуа, уой туххæй. Æз, дан, ку нæ рандæ уон, уæд мæхе бахуæрдзæнæн, ме 'мбæллтæ уоми мæлгæ кæндзæнæнцæ, æз ба мæхе мæ мади фæсте баримæх-сдзæнæн?! Нур ичьосæн æ бæгъатæрд-зийнади хабæртæ æмæ еци менеугутæ ку нæ равдистайдæ, уæд е max Таймураз дæр нæ алтайдæ.

Таймуразән ә кәстәр әңсүвәр Азәмәт дәр контрактмәг гәсгәе службәе кодта, Хонсар Иристони 58-аг әффадаң ци ҳәйттәе ес, уоми. Ци хайади службәе кодта, уой разамонгутә сәф фәндөн фегъосун кодтонцәе, Азәмәти Украинаңмәкे 'рветунгцәе, уой туххәй. Уәд сәмәе Таймураз бауудаң әема си курдта, җәмәй Азәмәти бәсти уой рарветонцәе, уомаң әема имәе ес финдәссанзор әффәсден фәлтәрддизийнада. Әма уәд хеңаудаң сәе дуейд дәр парвистонцәе. Украинаңмәкү бауудаңцәе, уәд сәе танктаңаң финстадтәй «Ходуйнаги бәсти – мәләт». Таймураз нифситә ләвардта ә кәстәрәен, разәнгард әй кодта бәгъятаң тохмә. Тұғыдан наути рәестәг фәрхенең аңынаң

Азәмәтән ә контракт кү фәцәй, үәд аәрәздәхтәй сәхемә. Таймуразәй

хабар нээ адтэй зема 'й э бийнонтэ аго-  
рун райдээдтонцээ. Финстонцээ зема тел-  
фонтэй дзурдтонцээ аэфсээддон хэйтти  
разамонгутаэмээ, аэфсээддонти мадтэлти  
Комитетмээ, адэймаги бартэ гъяуайгэ-  
нээг оргэнтээмээ... Фал хузэон дзуапп не-  
кэмэй истонцээ. 24 мартаий райстонцээ,  
ци аэфсээддон хайдээ сэе рапвистонцээ,  
уй минэвари цубур дзуапп: «Есенати  
Таймураз нимад эй аебэрэгэй исээфт-  
бэл...» Бийнонтэ зема эх хуэртээ никки  
хъаэбэрдэр искэрэ кодтонцээ агораэн  
мадзэлттээ. АЕ хуэртээ фембалдэнцээ,  
Таймурази хэццээ Украини сэргмагонд  
тугьдон операций ка архайдта, хуарэ эй ка  
зудта, уони хэццээ. Уацари ка баходтэй,  
фал украинааг уацайрэгтэбэл эйийивд ка  
'рцудэй, эх экипажи еци дууээ аэфсээдо-  
ни, Анатолий Зарянов зема Иван Мильни-  
ков бэлвурд зема бэстонэй Фатимээн  
радзурдтонцээ:

— Е 'мбәлттә күд дзорунцә, уотемәй хәстәр сержант Есени-фурт командә ци экипажән кодта, уой батальони тактикон къуари хәвәцә карә тохи бацуәнцә аәф-сәеддони аәгъдауәй ахсигаң гъәу байсун-бәл. Знаңтән сәе тухтә адтәнцә зингә фулдәр. Есени-фурти аәрәхстгүн коман-дән сәе бон бацәй цалдәр бронемашини исраәмодзун әма 30 украинаг национа-листтәй фулдәрей бабун кәенүн. Фал, тан-ки нихмә ракетон комплексәй Таймуразин танк исраәмугътонцә. Танк ку иссуғъдаи, уәд Таймураз әә экипажи иуонгтән бард-зурд раварта, җәмәй танк ниуудзонцә әма рахезонцә әәдас бунатмә. Аәхуәдәгән раҳизтәй еугрей фәесте әма ә экипажи иуонгти гъәедрәбун байауун кодта. Аән-гъәелмә кастәнцә фестәг аәфсади агъ-азмә, фал етә бафәстеват әңцә, әмә сәбәл уәедмә знаңтә аәркъолә 'нцә. Райстанцә сәе уацари. Уацари уогәй дәр, Таймураз нифс әәварта е 'мбәлттән. Дзуарта син, җәмәй аәгиридәр ма тәр-сонцә, маци дзоронцә, алли гъуддәгуттә дәр аәхемә ке райсдзәнәй, уой. Аәма кәнгәз дәр уотә баколта.

Неци загтга зэнгээн, неци син исгээр кодта, саунгэгэй ка 'й аёма ци архайгаа аёй, уой дэр. Слэсти архайд ку цудаа, уаад ин зэнгэгэ туххэй дэр, «Кадаа Украинаан», зэргэгэ, ку гъэр кэнун кодтонцэ, уаад е баа еци нифсфедарэй нигъяар кодта: «Кадаа Уяарэсейян!..» Ёвзиста сэмээ, ку рай-ерваазон, уаад бабаий әрбаздахдзэнээн сумах, националисти нихмэ тохунмэ!..»

Анатолий Зарянов ма дэурдта, цэрхэгэбонти ке некэд феронх кэндзэнхэй Таймурази, уомаен эема е ку нээ адтайдээ, уяд цардэгасэй нээ байзадайдээ, уотэ арфиаг эема сэргустур си адтайж ёхийнадээ эема ёхийнадээ Иван Мильников дээр. Аци хабэртээ Фатимэ ниффинста, еци ёхсээдонтээ ма Севастополи ку адтэнцээ, уяд, эема сэе барвиста ёхсээддон прокуратурэмээ. Лэхчүүэнти ма уацари фэстэе фарстанцээ ёхсээддон прокуратури дээр, Ёдасдээзийнхади федералон иуонгтээ, фал Таймурази сэргэндээзийнадээ, бэгжийнадээ эема аудунхай идарддэр сэе дзубандитээ бэл нецибал бафтуудтонцээ. Сэе контрактти ээмгүйтээ фэцэнхэнцээ эема сэе хэдзэртээмээ рандахэнцээ.

Есенати бийнонтæ ба идарддæр агууртоңцæ сæхе Таймурази. 27 июня ба син фөттөсүн кодтоңцæ, Есенати Ахсарбэги фурт Таймуразæн лæввæрд ке 'рцууддæй Уәэрæсей Бæгъятаэри кадгин ном.

6 сентябрь Уәрәсей Федәраций Президенти Указмә гәсгәе танкы командир, хестәр сержант Есенати Таймуразән, ә ләгдзийнадә, әхсарә әма бәյльатәрдзийнади түххәй ләввәрд әрцүдәй Уәрәсей Бәյльатәри ном.

16 сентябрь Уәрәсей Федераций  
Гъәяуайкәнүйнади министри фицлаг хуә-  
дәйиевәг Цәлилката Руслан Республикаә  
Цәгат Иристон-Аланий Хеңауди хәэдзари  
Есенати Таймурази бийнонтә аәма хәстә-  
гутән кадгин уавәри равардта Уәрәсей  
Бәгъатәри «Сүгзәрийнә Стъалу».

— Уә фурт, дәп әрдәмбал, уе 'нсуваәр  
равдиста бәгъатәрдзийнадә. Ё түгъдон  
ихәстә әңхәст қәнүни фадуат ин кү  
нәбап адтәй, уәддәр үәхән уодфедар  
равдиста әәма зәгтә һеци бафәразтон-  
цә еци хъаурә басәттүнән. Райсетә һә  
арф зәрдибун арфитә, үәхән игурд ҝе  
исъомбәл кодтайтә, уой түххәй, — загты  
хәстәгутән, хуәрзеуәг дәтгәй, мини-  
стри фиццаг хуәдәйиевәг.

Æхзæуæн куд нæ адтæй аци хабар бийнонтæн, æнсувæртæ ѡмма хуæртæн, æ нийерæг мадæн, фал æ хуæрæ Ларисæ куд зæгъуй, тугъд тугъд æй, лæдæрæн æй, алцидаær æрцæүй.

— Уәеддәр мах нә зәрдә дарән, не  
'нсувәри уодәгасәй фәүүинүнбәл.

Таймурази хуәртәе хъәбәр боз аңцә  
сәе киндзәй:

— Хъæбæр ездон силгоймаг Хъазити  
Фатими хæццæ исбаста æ цард Таймураз.  
Дæс анземæ син исæнтаæстæй æртæ хори  
хузæн кизги. Киндаæ хъæбæр æновуд æй  
бийнонтæбæл, хуарз кæстæр æй, чийфанди  
ин ку зæгпай, уайтæкин æй исæнхæст

ди ин кү зөйлүү, уайтаажчи ашиг исәнхәсү кәндзәнәй, мәнә цума даэ суваллон аёй.

Хуәртәе аёма аңсувәртәе арфәе кәнүнцәе сәе киндзәе Фатими хестәр аңсувәр, медъүддәгүти раздәри косаёт, Хъазити Асланән. Таймуразән әе рандәүнәй абони уәнгәе е нәдәр е 'хыйя фәрәзниятә не 'вгъяу кәнүй, нәдәр әе фудәбон. Кәзи къәссәрәй нәе бакастәй, кәзи хеңзуи дуар нәе баҳуста, уәхән нәбап байзаләй

— Ке зэгъун аёй гъэй, махæн не 'нсу-  
вæр аёй, нæ кæстæр æмма 'й мах агордзи-  
нан, аборни уа, исон уа, фал кæд е уæхæн  
зундбæл хуæст аёй, уæд ин мах дæр нæ  
сæртæй ниллæг ковæн æмма ковдзинан,  
нимайдзинан аёй не 'нсувæри хузæн, — æм-  
цүхæй зэгъунца Есенати бийнонтæ.

Бæгътатær тутъдон, патриот, уодвар-  
нæ аëма æхсари хецау Есенати Таймурас-  
зæн Уæрæсей Бæгътатæри «Сугъзæрийнæ  
Стъалу» æхеçæй раздæр æрхъæрттæй а  
бийнонтæмæ, Иристонмæ. Ахуаæдæг ба  
æбæрæг рauæн ниффæстеват æй. Фал а  
берæ хuæртæ аëма æнсуvaæртæ, а бий-  
нойнаг, а минкүйн æртæ хори туни имæ  
кæсунцæ аенгъæлмæ. Ковунцæ Хуцау  
аëма е 'сконд изæдтæмæ, çæмæй сæмæ  
еу бон сæрæгасæй фæззинна. Сæз кувд-  
титæ феъусæнтае Хуцаумæ! Max дæр  
уомæ ковæг ан...

# АЛЦӘМӘНДӘР ХУӘРЗЗУНД БӘРЦӘ ӘМА ФӘТКАЕ КУ УАЙДӘ...

Кучий-фурт ци әмбүрд исараста, уоми федералон әма регионалон базарадон хизәти минәвәрттә зәрдә байвардтонцә, әлхән-гүти тухстдзинадән нуртәккә әгириддәр неци рәуюнә ес, фиццаградон нисанеуэги хуайраг әма әндәр үзүгәгә товартә фагәгә ес скъләдти. Багъяуги са-хатти дәр фәффулдәр кәнән үодзәнәй, республикәмә ци продукци ласунцә, уой бәрцитә.

Аәмбүрдән хатдәзәттә кәнгәй, Кучити Заур куд фәннисан кодта, уотемәй идард-дәр дәр ләмбүнәг җәстдәрд үодзәнәй фәлхасадон базаради уавәрмә. Уой фәд-бәл ци зәгъяң ес? Еци җәстдәрдәй адәмән ести үодәнчинаездийнадәй бәргрәк үәттәнәй, фәптида үидә, зәгъяң, нә зәрдә дардинан...

Мадта мәнән үәлдәр ци И. Федякови кой кодтан, е дәр нин зәрдә бәргрәк әввә-руй, гъома, рәзәе, халсартә әма әндәр продуктти әргътә Нәүәт анзи размә кәд фәббәрзонд үодзәнәнцә, үәддәр янва-ри ба декабри райдайәни әмвәзәдәмә әнәгъяң кү нә, үәддәр еуцәйбәр-цәдәр гъәуама раздәхонцә. Хъәбәр зинтәй әруягәс кәнүй, е!.. Фәстар рә-стәгүти ма ескәд фәууидтәйтә, әргътә исбәрзонд уни фәстә фәннилләгәр әнцә, зәгъяң, уой?

## НӘХЪАРТОН АДӘМИ ТУХСУН КӘНҮН ТӘРЕГЬӘД АЙ..

Уогә, нури еци «әгъдәүтти» туххәй ай нә дзубанди, етә абион әргүдигонд нә 'нәе. А зәнхәбәл базарадә ку фәз-зиндәй, үәд, әввәдзи, фәззиндәй ә фазони күзән сәүдегейрадә дәр. Алли паддзахәдти әма аллихузы җардарәзти-ти рәстәгә ә нимән бәргрәк тох кодтонцә, фал ин искунәг нә адтәй. Уәлдай бәрәг-дәрәй ба «деденәг рафтау», адәм тухст уавәрти ку бахаунцә, үәд. Мәнән сәрмә-гонд түгъон операцимә гәсгәе нә бәсти әфсади рәнгъитәмә әмә фәддзур-тонцә, еци түгъонти әфсадон ефтонга-дәй әлхәнн ци багъудәй, уони әргътә уайтәккә руяларвон әнцә!.. Еума хатт ай фәууидтан, җәйбәрцәбәл цъамард-зинадәй һәмә сәүдегеркәнүнадә (урус-сагау – спекуляци).

Еци дзурд ай латинаг әввәзәй әр-байсәе әма амонүй «җәстә дарун», «еске фәдбәл зелүн». Гъома, кәмәндәрти бантәстәй базаради гъуддагарәзти со-сәгдзинадәт баләдәрүн – адәми әх-сицондәр ку гъәүй, үәхән товартә кә-мидәрти асландәр аргъәй фәммадзап кәнүн әма сәк аәртивәр аргъәй үәйә кә-нүн. Еу гъуддаг ай, сәүдегертә театранлон билеттә, кенә машини әйиевән хәйттә үәйә кәнүн – е уойиасәбәл берети нә багъигәдәрдзәнәй. Аңдәр хабар ба 'и хуайраги продукттә хъазардәр аргъәбәл үәйә кәнүн, е ба хъәбәр берети, әнәу-ойдәр нәхъәртон адәми батухсун кәнд-зәнәй.

## АСЛАНДАРБӘЛ СӘРЕБАРӘЙ ҮӘЙЛӘКӘНҮНДАДӘ

Уәхән хабәртә еудадзуг әма әнә-күнәгәй цудәнцә нә бәсти. Никки ба ма ләддәр нә адтәй, еци фәззинди нимә куд әма ци мадзәлләттәй тохәнгәй һә, е дәр. Нури доги үәгъебарәй базар кәнүни уавәрти сәүдегерти ести хузи әфхүәрун дәр бустәги растбәл ку нәбал ес бани-майән... Иннердигәй ба еци җарәстөгъу-тәй үәддәр гъәүй хумәтәг адәм багъә-уай кәнүн.

Тәккә фиццагидәр үәхән зин уа-вәри бахаудтәй Уәрәсей паддзах Борис

Годунов. АЕ рәстәгі, 1601-1603-аг әнзити фәд-фәди җалдәр анзи Уәрәсей тилләгне 'рзадәй. Изәвзургә уавәрәй фәййер-вәзүнән адтәй енәг фәрәззән – раздәр әнзити дзоллаги әввәрәнтә раздәр аргъ-бәл үәйә кәнүн. Фал дзоллаги әввәрән-тә кәмә адтәй, уонәй уобәл арази неке адтәй. Уотемәй дууә анзәмә дзоли аргъ фәжъхъазардәр әй инсәй хатти, үәддә ә фәййасландәр кәнүнән дәр неци фә-рәззән адтәй.

Годуновән бауайдәзәфгәнән ңици-хузи ес. Баздахтәй әма әхе әввәрәнтә байгон кодта адәмән, дзоллаг инсад үәйә

үәхән ләг нә нисан кодта, фал хумәтәг адәймагәй тилләг развәлгъяу ка әлхәдта, үәхән. «Асланәй әлхәнгутә» худтонцә, җәрәдәзей хәццә развәлгъяу ка бадзубанди кәнидә әргътә үәлдәр-мә исесунбәл, үәхәнти. Сәк нимә ка ислаууидә уонән никъуәрд раттунмә, уони фәстар ба бустәги хиццаг нә үидә. Цүбүрдүрдәй, сәүдегергәнгутә адтән-цә әңгәр фудгәннәг къабазә.

Паддзахи никъуәрдәттән къах-дәзәф фәррәстмә 'й. Райдайәни, дзоллаг асландәрәй ка әлхәдта, әма 'й хъазар-бәл ка үәйә кодта, уони ахсәй уой үәнги-



кодта, раздәр әнзити ци әргътәбәл үәй-әгөндүдәй, уобәл. Мәнәнүе үәлдайгүн-тәй ка әлхәдта, уони ба карз әфхүәрдта куд Мәскуй, уотә иннә сахартә дәр. Сә бустәги әддәсгондәрти ба аүиндзәг дәр әркодтонцә. Ци тилләг сәмә иссерион-цә, уой ба райсионцә әма 'й ләвар иур-тонцә хумәтәг адәмән.

Гъәуама паддзахи бафәнзатайонцә үәди рәстәгі хецаудзийнади бәрзонди иннә бадгутә дәр. Фал етә се 'вәрән-тә игонкәнүйнаг нә адтәнцә. Дзоләй ка сәүдегер кодта, уонәй үәд ма зәгасәй ка байзадәй, етә ба гъавтонцә алли мад-зәлләттәй дәр, әргътә җәмәй ма 'рхад-тайонцә, уобәл. Уой фәстар тилләг раздайгүн-тәй 'рзадәй, үәд сахартәмә сә тилләг үәйә кәнүннәмә ка ласта, уони сә бәхүәрдүнти фулдәр хәттити багъу-идә фәстәмәмә сә хәдзәрттәмә разда-хун, уомән әма нәдтәбәл исберә 'нәе әстөгъути балтә әма син сә тилләг байсионцә. Җәмәй сә мәнәнүе сахари асландәрбәл ма үәйә кәнöнцә, уой тух-хәй син сә нәдтә аәрәхгәнүонцә әма сә идардәр нәбал уадзүонцә.

## КҮЛЛӘКӘ ӘМА АСЛАНӘЙ ӘЛХӘНГУТӘ

Сәүдегерти мондәттә фәццубурдәр кәнүнбәл әе рәстәгі райхайдита паддзах Алексей Михайлович дәр. 1660 анзи фәззиги паддзах хъәбәр устур сахарти дзол дзәвгарә ке фәжъхъазардәр әй, уобәл. Җәмәй үәхән уавәр исәвзурдайдә, уомән неци рәүеңтә адтәй. Тилләгәрзад хуарз адтәй. Куд Годунови доги, уотә ба-бәй нур дәр сә цәсгон исуагъонцә, тилләг асланәй ка әлхәдта әма 'й хъазар-дәрбәл ка үәйә кодта, еци сәүдегерти.

Ами нә фәндүй нә гүюди фәббәл-вурддәр кәнүн. Не 'взаги еци рәстәг фиццаг хатт фәззиндәй дзурд «къолак». Уогә, а къаҳтәбәл федар ка ләүдтәй,

тә фәннәмиионцә, әма ма си ефстәгәттә райервәзидә уодәгасәй. Уәдта бардүрд рауадәй, җәмәй етә әзәнхосгутәй тилләг мабал әлхәннәнцә әндәсахар, ғәє-ти әма нәдтәбәл. Тилләг үәйәгәннәг гъәуама әхүәдәг бацурайдә базармә әма ин уоми е ңәр аргъ исбәлвурд кодтай-дә. Уотемәй сә нәдтәбәл ка расайдә, уонән фәггәннәнтә гъәуама нәбал ад-тайда. Сахари тилләг үәйә кәнүннә ба 'ркүди кодтонцә циргъзунд мадзал. Сәуми әхсәз сахаттей үәнгә хуайрагтә базари үәйә кәнүн әнгъизтәй айдагъдәр, паддзахи әргътә әрфедар кодта, уонәбәл. Җәмәй сәүдегерти се 'хәннәмә ма ластайонцә, уой туххәй ба еу әлхәнәги къохтәмә ләвэртонцә айдагъдәр дууә дзоли. Еци ғүддагмә сә цәстәе ләмбүн-нәг дардтонцә пъиристәфтә. Аци мад-запәй үәлдай ахиддәр пайда кодтонцә сахари мәгүрдәр җәргүтә. АЕмбесонд: «Қа куд раздәр фестүй, уотә ин Хуңай фулдәр хай бакәнүй», зәгъяң, е дәр, әввәдзи, үәд фәззиндәй. Хъазардәрбәл ка үәйә кодтайда ә базайраг, уони кезу ба раләууидә сәуми әхсәз сахаттей фәсте. Зундин бацуд?

Сәүдегерти налатдәртәй әма әнә-сәттәндәртәй, әввәдзи, еу адтәй Яков Шутов. Паддзахади карз бардүрдтә алкәд әма алли рауәнти, куд әнгъезүй, уотә ән-хәстондуку үәдтәй, үәд е ахсү бунәй истгәе дәр нәе кодтайда. Фал Шутови «базари тәрхон» нәе исәргъавта. Е нә, фал ма дзоллагәй сәүдегер кәнүннәй үәлдай, җәнхәй дәр райдәдта базар кәнүн. Гъе уотемәй иссәй Шутовти сәүдегергәнгүтә дзилаги бундорәвәрәг. Фәстәдәр ба ма сәнтә-коңыяктә уадзуни гъуддаг дәр сә къохтәмә ка райста, етә.

Паддзахи бардүрд кәбәл не 'сәмбал-дәй, әма «базарадон әфхүәрд»-и туххәй араәт документтә хъәбәр аәстән әнцә. Уой фәстар сәүдегер кәнүнни нимә тох кәнүнни фәдбәл бардүрдтә ба дзәвгарә

уагъдәр әрцидәй.

Зәгъяң, 1694 анзи Петр I рауагъта сәрмагонд бардүрд, җәмәй загъд ад-тәй, җәмәй сәүдегертә, асландәрбәл әлхәнгутә әма қъолактә әрбафтуягән базаргәнгутәй ма әлхәннәнцә фид, җә-салгә, дзоллаг, хуасә әма согтә, уой фәдбәл. Уәхән гъуддәгүтә ка кәна, етә ба җәудзәннәнцә карз әфхүәрд әнәхәти-тирәй әма әнәтәрегъядәй ист җәудзә-нәй сәе есбон.

Зундгонд куд ай, уотемәй паддзах Петр I паддзахади хуарзән пайдаха-сәсәг әма зәрхәнхәсәг дәр ци 'й, уой хъә-бәр хуарз ләдәртәй, уотә гәсгә, ка 'й зонүй, әгәр гурумхъ дәр үидә. Фал, ба-руагәс уи үәд, раст адтәй, әзъатирәй әе әфхүардта әгъдауихалгүти, үәлдайдәр ба экономикон фудракәнди-ти туххәй. АЕ мәләтәй минкүй раздәр, 1725 анзи ян-вари рауагъта һәүәт бардүрд, җәмәй ху-айраги продукттә еутур сахарти дәр үәй-әгөнд җәуонцә асландәр әргътәбәл, үәдта фәрсаг гъәуәтәй әи продукттә ласт җәүй, уони сәүдегертә ма әлхәннәнцә развәлгъяу.

Цийфәндиди карз мадзәлләттә к арасты, үәддәр, куд зонән, уотемәй Петр I бон дәр нә бацәй сәүдегерти архайди уедагә бундзарәй исәскүнүн.

## СӘ АСТАУИСТӘГ СИН НИССАТТУН

Раст зәгъун гъәуай, үидә үәхән ҹа-тә дәр, әма паддзахи циргъзундзийнади фәрци бәрәзәйсәттән җәф әрпәуидә, базайраги әргътә зонгә-зонун үәләмә ә исесидә, уонән. Зәгъяң, Николай I, ци нә фәууий, зәгъяң, ә рәстәгি басосәг кодта, паддзахадон скъләдти җәйбәрцә тилләг адтәй, уой бәрәггәннәнтә. Уомә гәсгә әкес зудта, паддзахи хуар әввәрәнтә әма адәмән дзол үәйәгөнд үәдәй аслан әргъбәл.

Үәддәмә, 1848 анзи ба Уәрәсей әрәй-яфта дууә бәлахи. Еуемәй адәмбәл халери нез бахуәстәй, иннемәй ба тилләг 'рзадәй. Николай I бардүрд раварда, җәмәй хуар үәйәгөнд җәуя әсфедаронд әргъбәл. Еци аргъмә каст үәдәй хецауди сәрмагонд әмбүрд. Рауадәй бардүрд әма си загъд адтәй: «Сәүдегертә сәхуәд-тә ци әргътә исфедар кодтонцә, уомәй асландәр дзоллаг куд нә үәйә кәнöнцә, уотә». Уой фәстар ба байгон кәнүн кодта паддзахади хуар әввәрәнтә әма адәмән дзол үәйәгөнд үәдәй аслан әргъбәл.

Берәс сәүдегертән сә зәрәнтае ис-хъәрттәнцә миллионгай сомти үәнгәе, беретә ба си бустәгидәр әнәе есбонәй байзадәнцә.

Советон хецаудзийнадә к әрфедар ай әма адәймаги уотид ңәйәй туххә



## НОМДЗУД БИЛАРИ ЦИТГИН НОМИ АККАГ ӨНЦЭ

Республикаа Цэгат Иристон-Аланын Хецауди Сээрдари хуудаийнэвэг ТҮЙГЬАНТИ Ларисэ си сээрдарауэт кодта, уотемэй адтэй, Хъябэлэти Билари номбэр, Республикаа Цэгат Иристон-Аланын Хецауди сээрмагонд паддзахадон стипенди райсуну фэдбэл, кандидатти аязваруны экспертон къамиси ёмбурд. Аяргом гъэллэс кэнуни мадзали бэрэггэнэнтээмэг гэсгээ, аязвурст аярцуудэнцээ 10 лауреати.

Аци анз уялдэр амунд стипенди райсунмэ курдиадитэ балэвэрдтонцээ, паддзахадон ахурдан организаци 46 кандидати. Уонэй 43, Уярэсэй институтти бонигон ахури студенттэе, иннетэе ба астэукаг профессион ахурди организаци ахурдаутаа.

Номхигьди 'нцэ, уялдэр ама астэукаг ахурди фэсевээди хуээздээртэ: наукон-яартасэн, исфэлдистадон архайди сээрмагонд дипломтэ, сертификаттэ, кади гэгээдитэй хуарзэнхэганд, олимпиадитэ, фестивалтэ, Егургадамон ама Егургуяарсэон конкурсти уялахэдзгаутаа. Федэни дохиртэр, ахургэнгүйтэ, инженертэ, агрономтэ, музыканттэ, ахургэндтэ ама хумээтэг фэллойнгэнгүйтэ.

Экспертон къамис, нэг Республики Хецауди ама Парламенти ионгтэ, наукэ ама бизнеси аямахсэнади минахэвэртээ исфедар кодтонцэх хуээздэр студенттэе ама ахурдаути номхигьд. Уотемэй, уялдэр ахурди лауреаттэ иссанцээ:

Цэгат Иристони медицинон академий

студенттэ: Абайти Кристинаа ама Уанити Ибрагим;

Саратови, Н.Г. Чернышевский номбэр националон-яартасэн университети аспирант Багати Ибрагим;

Цэгат Кавкази федералон университети студент Юрий Дейч;

Цэгат Кавкази хуягхон-металлургон университети студенттэ: Вячеслав Донченко ама Екатеринэ Лопушняк;

Цэгат Иристони Хетэгкяти Къостай номбэр университети студенттэ: Саламати Аланэ, Гнесинти номбэр музыки уярэсэйаг академий студент Тедети Азэмэт ама Хуягхон аграрон университети студент Туати Алан.

Профессионал ахурдан организаци хуээздэрбэл ба нимад аярцуудай:

Дзэуэгигъэу 5-аг училищей ахурдаау Чёрчести Дзэрассэе.

Егур стипендианттэ дээр анз дэрги иедээнэнцээ, сэх сэйраг стипендиимэ ма уялэнхасэн 10 мин соми алии мэйжэ дээр. Аячай фээрэзнатэ фист цэудзэнэнцээ Республики бюджеттэй.

Хъябэлэти Билари номбэр нэг Республики Хецауди сээрмагонд паддзахадон стипенди федаргонд аярцуудай 2017 анз, зундгонд паддзахадон архайди ном исансон кэнуни ама ахури надбэр лауд фэсевэдэн, студенттэн сэх интеллектуалон ама исфэлдистадон ирээстэн фэййагъяз кэнуни мадзэлтээ аразуни нисантэн. Алли анз дээр бэрэгтонд цэүй 10 лауреатти.

Республикаа Цэгат Иристон-Аланын Сэргэлэхийн ама Хецауди пресс-службээ

## НЭК КЪЭЛИНДАР НЭҮҮГ, 2023 АНЗИ ФЭЛЛАДУАДЗЭН БЭНТТЭ

Федералон хецауди унаффэмэ гэсгээ федаргонд аярцуудай нэүүг, 2023 анзийн фэллойнадон къэлиндар.

Еци унаффэмэ гэсгээ нэүүгэнзон фэллодуадзэн бэнттэе уодзэнэнцээ аци анз 31 декабрэй (сабаттэй) иннэе анз 8 январи (хуцаубони) уялгээ – фараст бони. Никки:

– Фидибэстэе гъэуайгэнэги Бон 23 февраль цуппарыннээ кэхай, уомаа гэсгээ фэллодуадзэн бэнттэе уодзэнэнцээ цуппар бони – хуцаубони, 26 февраля уялгээ;

– Уалдзэг амаа фэллойни Бонмээ (бэрэгтонд цэүй 1 майи) нэг фэллодуадзэнин аяртууди: 29-30 аярели амаа 1 майи;

– Уялхажэи Бони фэдбэл ба – цуппар бони: 6-9 майи;

– Уярэсэй Бонмээ гэсгээ фэллодуадзэн бэнттэе уодзэнэнцээ 10-12 июни;

– Адэмон еудзийнади Бонмээ гэсгээ фэллодуадзэн бэнттэе уодзэнэнцээ 4-6 ноябрь.



## КУЛЬТУРОН БУНТАЕ

### ХЕЦДЭН ФАРСМЭ БАЗИЛДЭНЦЭ

Куд зонён, уотемэй зундгонд скульптор Едзити Сослэнбэги куститэй Алагири Зийд-цинки комбинати музеий тургын хецаэн фарс исаййев кодтонцээ. Алагири аци фарс 1926 анзий Едзити Сослэнбэг исараазтаа 'мбал Хосати Хъамболаттээн.

Дорин барельефтэбэл бэрэгэнцээ Хъамболат, аа бийнайнаг амаа се 'ртэе сувэллони. Уонэй идарддэр

– Лэгти дзиуарээ ама сугдээг изэдтээ. Аярдуул фээзинндитти туххэй фарс ихэвлүн райдээдтаа. Фал аяртууди бафтуудай аяртуудай кэнуун. Сэйрагддэр ба – культурон бунтэе бафтуудай кэнуун.

Едзий-фурти куститэе 'нцээ аяром, феййевдзигэнэн син наэйес. Авторэн аа алли куст дээр аяа наэ адэми хэзэнэ. Нэг уялхажэи ихээс аяа уони бафтуудай кэнуун.



# ГАЗЕТ «ДИГОРӘ» – АЛЛИ БИЙНОНТДЭН!

АЕ РАФИНСУНИ АРГЬ 2023  
АНЗИ ФИЦЦАГ АЭМБЕСЭН  
АЕЙ 344 СОМИ 52 КЪАПЕККИ.  
(ТУГЬДИ АЭМА ФЭЛЛОЙНИ  
ВЕТЕРАНТДЭН БА –  
305 СОМИ 64 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРӘ»  
РАФИНСУН  
АЭНГҮЕЗҮЙ  
«УЯРЭСЕЙ ПОЧТИ»  
ЕУГУР  
ХАЙДЕДТИ ДЭР